

КЛІНІЧНЕ МИСЛЕННЯ АНДРЕ ГРІНА

Ольга Павловська, клінічний психолог, тренінговий аналітик Європейської Конфедерації
Психоаналітичних Психотерапій
Дивізіон «Психоаналітична психологія і психотерапія»
Національної психологічної асоціації
м. Київ, Україна

THE CLINICAL THINKING OF ANDRE GREEN

Olga Pavlovska,
clinical psychologist, training analyst of the European Confederation
of Psychoanalytic Psychotherapies,
Psychoanalytic Psychology and Psychotherapy Division
of the National Psychological Association of Ukraine
Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-9805-9400>
sursum@ukr.net

Вступ. У статті я запрошую читачів простежити за теоретичними пошуками французького психоаналітика Андре Гріна. Він створив оригінальну клінічну модель, яка дозволяє зрозуміти психічне функціонування не-невротичних аналізандів. Його власний теоретичний та клінічний стиль творчо інтегрує ідеї французької та британської шкіл психоаналізу. У сучасному психоаналізі створений ним клінічний стиль, своєю чергою, вплинув на британську школу психоаналізу, цей вплив навіть отримав оригінальну назву «озеленення британського психоаналізу».

Як підкреслює Грегоріо Кохон, багато тем у своїх роботах Грін розгортає крізь призму діалогів зі своїми «вчителями» У. Біоном, Д. Віннікоттом та Ж. Лаканом, а також сучасниками – Ж. Лапланшем, Ж-Б. Понталісом, П. Оланье та іншими (Кохон, 2018). В цих діалогах він іноді ставить під сумнів установлені ідеї, успадковані від попереднього покоління психоаналітиків, а іноді захоплює влітає ці ідеї у поверхню своєї теоретичної структури. У психоаналізі досить багато психоаналітичних шкіл та традицій, але психоаналітики у роботі мають керуватися і власними міркуваннями. На мій погляд, цей автор виявляє дивовижну здатність до інтеграції

теоретичних ідей, але він не прагне їхньої уніфікації. Відчувається, що його турбує можливість подальшої дезінтеграції та розщеплення сучасного теоретичного поля психоаналізу (теорії нарцисизму, об'єкта, розвитку, техніки роботи).

На початку статті мені здалося важливим навести деякі біографічні деталі з життя Андре Гріна, які можуть підсвітити основний наратив автора ідей. Думаю, що суб'єктивні пошуки завжди глибоко вкорінені в нашому власному досвіді. Тому бажання стати психоаналітиком, шлях особистого аналізу пронизують теоретичну позицію автора психоаналітичних ідей та спосіб, яким він впроваджує свої ідеї під час зустрічі з аналізандом у кабінеті. Гадаю, щоб зрозуміти творчість А. Гріна, ми маємо врахувати історичні, географічні та культурні причини його інтелектуальної подорожі.

Мій власний досвід знайомства з текстами Гріна засвідчує, що його тексти зрозумілі, але складні через широке охоплення ним теоретичних концептів та через його власний стиль мислення.

Мета статті – задати орієнтири, керуючись якими можна знайомитись з ідеями Андре Гріна – впливового психоаналітичного мислителя другої половини минулого сторіччя.

Біографічні деталі. Андре Грін (1927–2012) народився в родині євреїв-сефардів у Каїрі, Єгипет. Каїрська юність Гріна проходила на перетині арабської і так званої європейської спільнот, частиною якої були євреї. Французька мова була спільною мовою цієї досить космополітичної спільноти, тому саме її Грін вважав своєю «материнською мовою». Він був наймолодшим з чотирьох дітей. Раннє життя А. Гріна було затьмарене депресією матері через втрату її рідної сестри, яка згоріла живцем. Андре тоді виповнилось 2 роки. Його старша сестра дуже хворіла і матір часто їздила з нею до Франції. Через деякий час його батько збанкрутував, він помер, коли хлопцю було 14 років. Коли Андре виповнилось 19 років, він мігрував до Франції, щоб навчатися медицини. Пізніше А. Грін стверджував, що мало знав про Єгипет, коли жив там, і натомість знав про Францію набагато більше (Hunter, 1990). Мати А. Гріна померла, коли йому було 22 роки, і він не бачив її з тих пір, як переїхав. Він описував свої перші роки життя у Франції як самотні та важкі, бо в нього не було сім'ї та друзів (Hunter, 1990; Gaston, 2022). Грін одружився у 23 роки, згодом у нього народилося четверо дітей.

Свій професійний шлях А. Грін почав з психіатричної практики в госпіталі святої Анни у Парижі, там він працював з Ж. Лапланшем, Ж.-Б. Понталісом, П. Оланьє, Д. Анзьє (так званими постлаканивцями) – всі вони були аналітиками його покоління, з якими він мав дружні стосунки, «вищі за інституційні відмінності» (Urribarri, 2018b). У цей час у Франції відбулися розколи у середині психоаналітичного руху, і для А. Гріна, як і багатьох французьких психоаналітиків, це створило дилеми. А. Грін відвідував семінари Ж. Лакана, дискутував з ним, вивчав фрейдівський психоаналіз. Публікація його статті «Первинний нарцисизм: структура чи стадія?», в якій він описував концепції обрамленої структури, негативної галюцинації, теорію негативного нарцисизму, стала важливою передумовою його подальших досліджень. Після цієї публікації шляхи Ж. Лакана та А. Гріна розійшлися через професійні та особисті непорозуміння.

У 70-х роках А. Грін вивчав британський психоаналіз, познайомився з Д. Розенфель-

дом, Д. Віннікотом, яким дуже захоплювався, зустрічався з В. Біоном, згодом вони потоваришували (Hunter, 1990). Він казав, що в нього з одного боку був Ж. Лакан з його оригінальним дискурсом, а з іншого – британські психоаналітики, які вражали силою клінічної думки. А. Грін разом з Ж.-Б. Понталісом та М. Ханом почали прокладати містки між французьким та британським психоаналізом.

Клінічне мислення. Пошук нових форм клінічного психоаналітичного мислення є ключовим мотивом теоретичних розробок А. Гріна. Формулювання Гріна спираються на метапсихологію Фрейда, але вони впевнено підштовхують наше психоаналітичне мислення у бік теорії репрезентацій, процесів символізації та нерепрезентованого в психіці людини. Тому відомі концептуальні ідеї А. Гріна є лише часткою його загального інтересу та теоретичної психоаналітичної структури. Ключовими внесками А. Гріна в психоаналітичне розуміння психічного функціонування не-невротичних пацієнтів є відомі концепти: дуального нарцисизму, мертвої матері, роботи негативу, потягу до смерті, афектів.

Важливо, що у своїх ідеях А. Грін завжди керується практичним інтересом, він підкреслює, що в роботі з не-невротичними пацієнтами ми стикаємось насамперед з порушеннями мислення, з неможливістю таких пацієнтів репрезентувати та інтегрувати свій суб'єктивний досвід. Це породжує нові вимоги до аналітичної ситуації, порушує питання придатності не-невротичних пацієнтів до аналізу, невдачі та межі психоаналізу. Сучасний суб'єкт психоаналізу відрізняється від фрейдівського суб'єкта психоаналізу. Грін у своїх роздумах про сучасне клінічне поле звертає увагу на зміну культурних епох, на те, яка саме соціальна думка формує у сучасному світі стосунки між людьми, відносини з власним тілом і взагалі із задоволенням. На його думку, новий тип людських стосунків, який вводиться психоаналітичним кадром, сам по собі вже активізує для суб'єкта вимір негативу, мазохістичні або негативні терапевтичні реакції. Він підкреслює негативістські реакції сучасного суб'єкта, які породжені тим соціальним порядком, в якому він існує, зараз

ми стикаємось з делегітимізацією поняття влади, атомізацією соціальних зв'язків та нігілізмом. Така ревізія клінічного поля ставить роботу негативу в центр практики (Green, 2000a, 2005a; Грін, 2020; Байнес, 2000).

Негатив – це фундаментальний теоретичний принцип психоаналізу, представлений концепцією А. Гріна про роботу негативу. Негатив пов'язаний з концепцією несвідомого Фрейда, бо будь-які форми заперечення суб'єктом знання формують такий подвійний спосіб мислення. Якщо у психіці суб'єкта переважає механізм заперечення реальності – витиснення, це формує у суб'єкта бажання. Дійсно, психічну активність невротика можна прослідкувати від потягу до формування фантазії, завдяки переважанню витиснення. У психічному функціонуванні не-невротичного суб'єкта переважають інші механізми заперечення: відкидання (*forclusion*), розщеплення (*splitting*) або відмова (*refusal*) та негативна галюцинація (*negative hallucination*). Ці механізми заперечення є радше тими, що дезорганізують, наслідком чого і є порушення мислення у не-невротичного суб'єкта. Зрозуміло, що не-невротичні аналізанти функціонують радше у логіці виживання, ніж бажання. Протиріччя у психіці невротичного суб'єкта розміщуються між явним та прихованим змістом. Для не-невротиків – між сенсом та відсутністю сенсів. Замість репрезентації об'єкта задоволення потягу (ця репрезентація враховує власну тілесність та об'єкт), в них дірка – ніщо. Їхня психіка формується навколо порожнечі відсутності об'єкта. Загальна нестача репрезентативної активності, відсутність репрезентацій, які зв'язують збудження, слабкість передсвідомого загрожує не-невротичним аналізантам проривом збудження усередину психіки та на тіло, ризиком розпаду слабого Я. Здатність психіки створювати репрезентації та фантазувати амортизує сире сенсорно-моторне збудження, захищає Я суб'єкта від захоплення деструкцією, обмежує дію афектів. Описана психічна динаміка є механізмом проти депресії. Тобто для не-невротичних аналізанти завжди зберігається ризик дезорганізації психіки. Види дезорганізацій у психоаналізі описані різними авторами (Bollas, 2017; Winnicott, 1980; Smadja, 2011; Marty, 2010;

McDougall, 1986; Botella S. & Botella C., 2004; Грін, 2020 та іншими).

Грін у багатьох своїх роботах досліджує поняття негативного та роботи негативу, він шукає сліди негативного в текстах З. Фрейда, Ж. Лакана, М. Кляйн, П. Ракам'є, С. Нахта, Д. Розенберга. Деякі автори описують негативне та роботу негативу в дусі концепції захисту. Але для Гріна найбільш важливими авторами, які розмірковували про негативне, були В. Біон і Д. Віннікотт.

В. Біон прирівняв мисленнєві процеси до психічних функцій, які еквівалентні категоріям Любові та Ненависті, і додав до них категорію *Знання* (позитивного та негативного) (Bion, 1962). Але для А. Гріна категорія негативного заходить у сучасний психоаналіз саме через опис Біоном психозів. На думку А. Гріна, В. Біон говорить про два процеси видалення з психіки елементів, які не можуть бути засвоєні та опрацьовані після фрустрації. Це *процес проєктивної ідентифікації*, який спочатку полегшує збудження, але потім виштовхнуті назвні елементи психіки знов повертаються, і психіка далі вже вимушена виштовхувати весь свій вміст навіть з бажаними елементами. Така надмірна проєктивна ідентифікація спустошує психіку людини, залишаючи випорожнений, виснажений і холодний психічний простір. Тому, якщо проєктивна ідентифікація через ризик анігіляції стає неможливою, негативне виражає себе через інший процес – *процес стирання*, який немає нічого спільного з витисненням чи цензурою, але радше є радикальним придушенням того, що відбувається у психіці. А. Грін звертає увагу, що в результаті цього процесу в психіці виникає «діра», яка притягує всі психічні змісти та думки, пов'язані з основною темою в центрі дірки. А. Грін вказує, що між крайніми полюсами роботи негативу – витисненням (*Verdrungung*) та відкиданням (*Verwerfung*) – наявні проміжні рішення, такі як розщеплення або відмова (*Verleugnung*).

Для розуміння цього феномену він пропонує низку концептів, об'єднаних назвою «біла серія»: білий психоз, біле горе, біла тривога та негативна галюцинація. Білий психоз – це психоз без марення, він «вражає саму думку», не даючи їй можливості запо-

вновати порожнечу через глибинну відсутність сенсу (Green, 1983). Грін акцентує увагу, що у не-невротичних аналізантив прогалина в мисленні величезна, і ця порожнеча дезорганізує психіку. Саме щоб зупинити дезорганізацію, суб'єкт заповнює порожнечу мареннями, або об'єктом адикції, або перверсіями. Такі рішення, звісно, порушують процеси символізації в психіці.

У Д. Віннікотта А. Грін знаходить існування негативного в описі характеристик перехідного об'єкта та перехідних феноменів. А. Грін надихається роботою Д. Віннікотта «Перехідні об'єкти і феномени» з його книги «Гра та реальність». Д. Віннікотт описав «негативний аспект стосунків» в аналізі пацієнтки. Він підкреслює, що для низки аналізантив, які страждають на дезорганізовані стани, реальним є тільки негативне (Winnicott, 1991). Тобто, якщо відсутність об'єкта занадто тривала, з якогось моменту реальним для суб'єкта стає лише відсутність об'єкта, і далі психіка заперечує існування об'єкта. Грін коментує, що це стається тому, що переживання сепарації перевищує здатність дитини її витримувати, тоді відбувається вилучення лібідоз об'єкта, і, як наслідок, репрезентація об'єкта зникає з психіки. А. Грін відзначає важливість перехідного об'єкта для процесу символізації (створення репрезентацій), бо перехідний об'єкт сам по собі символізує поєднання матері та дитини, що дозволяє і втрачати матір, і заперечувати її втрату одночасно. Д. Віннікотт пише, що «перехідний об'єкт і є грудьми, і не є». Важливо, що для дитини не зрозуміло, чи цей об'єкт був створений нею, чи він об'єктивно існує, бо його статус належить проміжному полю між внутрішнім і зовнішнім. Д. Віннікотт робить важливий для А. Гріна висновок, що для аналізантив, які пережили сумніви в тій реальності, яку вони символізували, негативне стає єдиною реальністю, тобто роз'єднувальне співіснування з об'єктом – це їхня реальність.

Для розуміння клінічного мислення А. Гріна ми повинні врахувати, що частково свій спосіб мислення він успадкував від Ж. Лакана. Творчість Ж. Лакана залишалась орієнтиром для Гріна в питаннях бажання, концепції суб'єкта, первинного нарцисизму, стадії дзеркала. Але

А. Грін не погоджується з ідеєю Ж. Лакана, що несвідоме структуроване як мова, бо для нього несвідоме містить довербальні предискурсивні феномени. А. Грін опонує Ж. Лакану і стосовно поняття регресії у розумінні психічного функціонування, а також критикує техніку Ж. Лакана, наполягаючи на дотриманні сетингу в психоаналітичній роботі. А. Грін звертає увагу, що сліди негативу в творчості Ж. Лакана трапляються саме в той період, коли на думку Ж. Лакана впливав Гегель. Найяскравішим прикладом цього впливу є лаканівська Римська промова «Функція і поле мовлення та мови у психоаналізі» (1953). Тоді Ж. Лакан досліджує стани відсутності, відчуження суб'єкта від власних продуктів, ставлення суб'єкта до мови та смерті.

Для А. Гріна важливими стали акценти негативного саме у працях Д. Віннікотта та В. Біона, бо вони дозволили йому окреслити його власну *метапсихологію*. Вона спирається насамперед на фройдівську метапсихологію: динамічна точка зору (шлях від потягу до психічного), топічна (визначення соматичних та психічних просторів) та економічна (опрацювання відносин між соматичним та психічним), але він значно збагачує теорію репрезентацій та теорію об'єкта. А. Грін підкреслює, що *інтерсуб'єктивний* (вплив соціального) та *інтрапсихічний* (вплив біологічного, тілесності) рівні завжди існують у взаємному перетині та вказують на динамічний ефект побудови об'єкта (Green, 2000с).

Грін зауважує: «Конструкція об'єкта заднім числом веде до побудови потягу, який конструює об'єкт» (Green, 2005a: 113). Саме об'єкт одночасно належить внутрішньому простору на рівні свідомого та несвідомого, а також є присутнім у зовнішньому просторі як інший суб'єкт. Дійсно, статус об'єкта у психіці, якщо враховувати обидва рівні, вказує на складність опозиції *потяг–об'єкт*, і А. Грін досить елегантно мислить про це: «Об'єкт виявляє потяг», «Об'єкт – це те, що не вистачає потягу, щоб досягти своєї мети» (Грін, 2020). Він пише, що не існує об'єкта, який не був би оточений потягами, не був би керований ними і, більше того, не мав би власних потягів. А. Грін враховує, що в об'єктних стосунках дитина піддається впливу матері,

яка сама підкорюється власним потягам. І саме у разі втрати первинного об'єкта проявляється статус об'єкта в психіці суб'єкта, можливість його заміщення та актуалізується життя потягів. Тут ми можемо відзначити ще один вимір мислення А. Гріна – людську *сексуальність*. Треба підкреслити, що французький психоаналіз, особливо поза лаканівським колом, завжди відводить центральне місце сексуальності. Його теоретична вісь сексуальності включає дослідження інфантильної сексуальності, підпорядкованість Я психосексуальним фіксаціям, лібідні інвестиції слідів у пам'яті про об'єкти (внутрішні та зовнішні), бісексуальні ідентифікації та інше. А. Грін запропонував *концепцію ланцюгів Ероса*: тілесне задоволення – бажання – фантазія – любовна мова – еротична сублимація (Green, 2000a). А також концептуалізував відносини між потягом та об'єктом через *об'єкталізуючу та дезоб'єкталізуючу* функції: «Кінцева ціль потягів є перетворення втілюваних ними функцій в об'єкти» (Грін, 2020: 151).

Описане вище розгалуження думок А. Гріна вдало центрується його увагою до теорії репрезентацій, яка враховує всі перспективи *створення психічних репрезентацій* суб'єкта.

Виникає питання стосовно місця роботи негативу у теоретичній структурі А. Гріна. Робота негативу (вдала чи невдала) визначає здатність суб'єкта негативувати активність потягів та присутність або відсутність об'єкта через можливість створення репрезентацій. Для А. Гріна важлива ідея, що у психічному просторі суб'єкта полем битви є переважання «так» чи «ні» об'єкта, і це пов'язано з еротикою та деструктивністю суб'єкта (Green, 2005a). Робота негативу відображає подвійний спосіб мислення: будь-яке заперечення не може бути успішним повністю, тому розщеплення Я завжди дозволяє і знати, і не знати одночасно. Ми маємо подвійну функцію негативу: структуруючу та деструктуруючу. Зрозуміло, що роботу негативу можна помітити не лише у випадках психопатології, А. Грін описує різні форми роботи негативу та їхні клінічні прояви у багатьох своїх статтях та книзі, присвячених цьому концепту (Грін, 2020).

Для А. Гріна терапевтична зустріч відбувається на багатьох рівнях і має на меті злиття

Еросу та деструктивності. Грін описує складний парадокс людської суб'єктивності, яка проявляється у перенесенні. Серцевиною парадоксу є процес вибору між тим «хто Я є» і негативом – «хто Я не є». Дзеркальне ставлення до власного образу на стадії дзеркала, описане Лаканом, призводить до того, що суб'єкт може не впізнавати себе у своїх діях, бажаннях, бути практично відчуженим від свого полюсу потягів або від об'єктів, які пробуджують ці потяги.

Спираючись на таке розуміння суб'єктно-об'єктного зв'язку, А. Грін запропонував ідею *дуального нарцисизму: позитивного та негативного* (Green, 2002). Позитивний нарцисизм, або нарцисизм життя, забезпечує інвестування самого себе та лібідних об'єктів, його ціль – прагнення до об'єднання (єдності). Негативний нарцисизм, або нарцисизм смерті, прагне до нульового рівня інвестування, до ніщо, та рухається до психічної смерті. Ці відмінності між нарцисизмами не є простими, це не просто різниця між здоровим і патологічним нарцисизмом. Ми можемо зустрітися з клінічними випадками, коли дисбаланс нарцисизмів може бути на користь позитивного нарцисизму, але все ж таки він буде мати характер патологічного, через значне збіднення стосунків з об'єктами (наприклад, сублимаційна енергія активно інвестує власне Я, але суб'єкт знецінює зв'язки з іншими). Це, звісно, менш деструктивно, ніж негативний нарцисизм, ціллю якого є виснаження власного лібідо, рух до анігіляції. Багато випадків депресії можуть спиратися на лібідний аскетизм та негативацію задоволення як такого, люди жаліються на стани марності існування, порожнечі, анорексії, екстремальні ідеалізації чогось, ізоляції – це приклади незалучення або вилучення лібідо суб'єктом з різних сфер людського буття. Для А. Гріна негативний нарцисизм – найруйнівніша форма потягу до смерті. Але Ерос, реалізуючи свої цілі, зв'язує різні речі, навіть деструктивність і еротичне задоволення. Потяг до руйнування може перетворитися на еротичний компонент і навпаки.

А. Грін виявляє такі лібідні пастки і порушує питання насильства. Завдяки своїй клінічній роботі він дійшов до гіпотези *ролі об'єкта* у пробудженні потягу до смерті, і такий під-

хід відрізняється від фройдового відкриття потягу до смерті. Він підкреслює, що зростання не-невротичних випадків та розв'язаних форм деструктивності є наслідком соціального порядку. А. Грін вважає, що здатність до репрезентування радше є надбанням суб'єкта, ніж даністю.

Два основних досвіди: *досвід задоволення* та *болю* (або незадоволення) вводять функцію об'єкта. У досвіді задоволення об'єкт грає в основному роль захисту, він забезпечує умови, за яких задоволення можливе. А. Грін пише, що процес створення психічних репрезентацій може розвиватися лише під материнським прикриттям. У досвіді болю саме нестача захисних функцій об'єкта призводить до сильної деструктивності – так створюється репрезентація «поганих материнських грудей» або через досвід болю руйнується будь-яка репрезентація об'єкта, і тоді взагалі втрачається надія на задоволення потягів. Дійсно, роль об'єкта може бути найбільш непередбачувальним фактором, коли потяг шукає задоволення. Об'єкт є зовнішнім стосовно психіки і стає внутрішньопсихічним завдяки репрезентації. У будь-якому разі, якщо об'єкт зникає або надає неадекватний відгук на пошук задоволення (тобто суб'єкт зустрічається з неконтрольованістю об'єкта), виникає криза. Ця криза може загрожувати дезорганізацією психічної структури суб'єкта, яка пов'язується з болем через зникнення об'єкта, або ж не викликати реальної дезорганізації.

Досліджуючи роль об'єкта та його втрату, А. Грін теоретизує *концепт мертвої матері* у зв'язку з особливою «білою» депресією аналізанта, яка виникає в аналітичному процесі (Green, 1983). У цій концептуалізації дві ідеї є ключовими: втрата є фундаментальною подією у створенні психічної структури, а також розуміння депресивної позиції та її ролі у створенні психіки (М. Кляйн, Д. Віннікотт). У концепті мертвої матері йдеться не про реальну втрату матері, а про наслідки її депресії. Матір жива, але вона не надає дитині, яку вона доглядає, живого відгуку на її потяги, тобто матір є психічно мертвою для дитини. У такому випадку імаго матері (психічна репрезентація образу матері) через реальну депресію матері не трансформу-

ється, а навпаки, трансформує живий об'єкт, який був джерелом життєвої сили та гарантував обмін лібідної енергії між дитиною та матір'ю. Як наслідок такої втрати матері, дитина має справу з масованою психічною дезінвестицією матір'ю, що залишає дірки в її Я. Надалі сама дитина ідентифікується з імаго мертвої матері. Можна підкреслити подальшу невдачу таких аналізantів у любовних стосунках. Несвідоме первинне ядро стосунків між матір'ю та дитиною залишається незмінним – це втрата сил любити, спиратися на досвід пережитого задоволення, втрата сенсу, вторинна ненависть. Йдеться про невдачу об'єкта у пробудженні потягу до життя, бо через дезінвестицію матір'ю дитини ніби перериваються ланцюги Еросу суб'єкта.

Ми можемо побачити тут, що грінівська матір – це еротична матір, тому будь-яка її відсутність (або нестача) неявним чином буде пов'язана з батьком як причиною відсутності, і це вказує на існування третього. А. Грін пише, що в інфантильній психіці з'являється перша *фігура батька*, яка спочатку сприймається просто як «не-мати» і далі батько бере участь у побудові психічного всесвіту дитини (Green, 2000b). Цей батько – не едипальний батько, який вводить заборони та є вартовим закону. Радше, це батько, який сприяє розвитку мислення та пошуку сенсів. Такий батько має ввести в гру інші форми близькості, на відміну від наявного тісного зв'язку тіл матері та дитини. Така функція батька дозволяє враховувати у мисленні багатозначність сенсів, мінливість заборон, вводить у гру існування сумнівів, хитросплетіння думок, існування інакшості. У не-невротичних аналізantів ми можемо бачити невдачу відкриття такого третього, його не можна використати, щоб краще зрозуміти стосунки з матір'ю, бо досить часто втрата матері пов'язується саме з існуванням батька. Такі речі завжди мають наслідки для мислення та здатності репрезентувати свій досвід.

Сучасна панівна ідеологія суспільства споживання, культура всемогутності та редукціонізму формує так звані «білі» суб'єкти (Rosas, 2023). Такі «white» суб'єкти опираються складності в мисленні, опираються прив'язаності, по суті, опираються вкладати

своє лібідо в об'єкти. А. Грін пропонує ідею, що їхнє психічне функціонування спирається на псевдоструктуру, яка лише прикриває порожнечі в Я суб'єкта. Для такої псевдоструктури зв'язок з об'єктами обмежується зв'язками лише з подібними об'єктами материнського всесвіту, бо зустріч з інакшістю для них є загрозою.

Для Гріна сучасний психоаналіз має досліджувати розвиток теорії Фрейда, щоб подолати розрив, який виникає у розвитку топографічної моделі Фрейда. Йдеться про *модель сновидіння*, яка описує невротичних аналізантив (Green, 2005b; Levine, 2018). Ця модель не є достатньою для опису не-невротичних суб'єктів, тому для А. Гріна розвиток теорії Фрейда – це перехід від *моделі*, в якій мислення формується навколо бажання, фантазії та надії до *моделі дії* – мислення, яке ґрунтується на дії. Тобто ми зараз маємо справу не тільки з несвідомим бажанням, але й із самим потягом аналізанта, сила якого (наполегливий тиск) здатна повалити не тільки опори бажання суб'єкта, але і його мислення. Дію (або відреагування збудження) неможливо пов'язати просто з мовленням, трансформація дії буде потребувати втручання іншого, себто інтерсуб'єктивної роботи, щоб створити те, чого раніше не було, – словесні репрезентації. Саме тому Грін розміщує пару психоаналітик–аналізанта у центр живої активної матриці між ними, підкреслюючи, що трансформаційні процеси на сеансі є інтерсуб'єктивними та інтрапсихічними.

Для А. Гріна суб'єкт, який ампутує вимір потягів, є неживим, механістичним, лише когнітивним. Наполегливий тиск потягу примушує психіку інвестувати в об'єкти та шукати задоволення, щоб зменшити напругу в тілесному джерелі потягу. А. Грін розвиває цю класичну фрейдівську думку щодо процесів символізації у психіці. Він підкреслює, що тиск потягу породжує внутрішні рухи до створення психічної репрезентації, зв'язування потягів та створення нових психічних зв'язків. Цей процес структурує розум, бо наполегливий тиск та реальні обмеження підштовхують суб'єкта шукати нових рішень, щоб отримувати задоволення, якого йому бракує. Але для задоволення потрібен об'єкт, від якості від-

гуку якого залежить доля психічного функціонування суб'єкта. Тому А. Грін вбачає, що такий суб'єктно-об'єктний зв'язок є джерелом плутанини у психоаналізі, бо важко зрозуміти, чи слід розглядати певних людей як шукачів задоволення чи шукачів об'єктів (Green, 2005c; Levine, 2018).

Для невротичних аналізантив перенесення провокує появу слідів у пам'яті та повернення репрезентації задоволення. Але не-невротичні аналізанти існують між затопленістю афектами та смертельною безафективною порожнечою. Тому відсутність/присутність психоаналітика провокує дезорганізацію, психічний застій, наплив афектів, імпульсивні дії, соматичну дезорганізацію. Психічні уявлення, здатні оживляти, а також символічне мислення стають неможливими. А. Грін помічає, що не-невротикам не вистачає здатності зв'язувати *первинні* та *вторинні процеси*, не вистачає наповнювання слів та образів лібідними інвестиціями, їхніх зв'язків з іншими наповненими символами, щоб утворювати асоціативні ланцюжки. Проявом потягу до життя є саме породжувальні зв'язки психічних репрезентацій з життям, задоволенням, об'єктами, символами, сенсами, а проявом потягу до смерті є розрив зв'язків з об'єктами, уявленнями, вилучення інвестицій, рух до застою, відмова від пошуку задоволення. А. Грін відзначає, що саме аналітичний процес вводить у гру перехідні процеси, які формують міст між психічним апаратом та лінгвістичним виміром. Він називає їх *третинними процесами*, так народжується *суб'єкт гри* (Green, 2005b). Можна помітити натяк на лаканівського суб'єкта означника. На відміну від суб'єкта Ж. Лакана, суб'єкт гри не поглинений формалізацією означника, а має трансформаційну та відновлювальну ціль. Для А. Гріна символічний порядок ґрунтується не на мові (як у Ж. Лакана), а на динаміці зв'язування, розв'язування, перев'язування символічних елементів асоціативного ланцюга (Perelberg, 2018). Для нього саме потяги є центральним елементом у побудові сенсів, розвитку здатності відчувати життєвість та формувати психічні процеси. Конструювання та історизація стають головними напрямками аналі-

тичної роботи, заснованої на рефлексивній суб'єктивності (Levine, 2018).

Висновки. Теоретична структура А. Гріна є сучасною, вона враховує міждисциплінарні тенденції, клінічні феномени та соціальні проблеми, зберігаючи при цьому міцні зв'язки з психоаналізом Фрейда. На мій погляд, ідеї А. Гріна залишаються відкритими та недогматичними. Хочеться запобігти тому, щоб під час вивчення робіт Андре Гріна читачі редукували його внесок у дослідження окремих концепцій та понять. Через свою дослідницьку вдачу його завжди приваблював саме пошук сенсу, для нього це шлях для відкриття процесів скорботи та символізації.

Клінічне мислення Андре Гріна – це логіка неоднорідності, це складний відкритий процес створення та руйнації психічних сенсів. Загалом, клінічне мислення психоаналітика – це третинний процес, який утримує динамічну єдність моделі сновидіння та моделі дії (Urribari, 2018). Для нього потяги є центральним елементом у побудові сенсів, розвитку здатності відчувати життєвість та формувати психічні процеси.

Вплив А. Гріна на сучасний психоаналіз. Ж. Лапланш, окреслюючи сучасне психоаналітичне поле, підкреслив, що після Фрейда оригінальними постфрейдівськими авторами були створені «три великі догми – кляйніанство, лаканіанство та Его-психологія» (Laplanche, 1987). Кожна з них має свою редукаціоністську модель, свого ідеалізованого лідера школи та певну техніку роботи. На думку А. Гріна, таке психоаналітичне теоретичне поле досить фрагментоване. Тому у своїй творчості він шукає нове психоаналітичне мислення, яке здатне подолати глухі кути постфрейдівських моделей мислення. Для нього сучасний психоаналітичний проект – це не створення нової школи або дискурсу, а дослідження у рамках нової фрейдівської матриці мислення – «плюралістичної, розширеної і складної» (Green,

2005a). Дослідницька ціль А. Гріна – зберегти фрейдівську спадщину, інтегруючи пізніші надбання. Тому він у сучасному психоаналітичному полі зосереджується на не-невротичних структурах, які розглядаються як нові проблемні клінічні випадки. Він визначає їх як стани на межі аналізу, а не межові стани. Тим самим він порушує питання аналізованості пацієнтів, їхньої репрезентативності та функціонування. Розуміння цих процесів впливає з подвійного коду слухання аналітика в рамках сучасної моделі – психосексуальність та робота негативу (Urribari, 2018a).

Такий підхід викликає цікавість багатьох сучасних психоаналітиків, які зараз формують так звані «малі групи» для вивчення та розвитку ідей А. Гріна в рамках різних психоаналітичних традицій. Дійсно, у сучасному світі клініка порожнечі, відсутності та негативу (clinic of void, of the absent and negative) все більше визначає клінічне поле. Згадаю деяких авторів (із Франції, Великої Британії, Греції, Бельгії, Сполучених Штатів Америки, Латинської Америки, Канади), які активно публікують книги та статті з цієї проблематики: G. Kohon, G. Levine, R.J. Perelberg, F. Urribari, E.B. Spillius, J. Lutenberg, R. Roussillon, J. McDougall, C. Bollas, C. Botella and S. Botella, B. Chouvier, D. Scarfone, M. Parsons, J.-C. Roland, J. Secoff, M. Aisenstein, B. Rosenberg, C. Chabert, D. Hirsh, J. Godfrind, D. Campbell та інші.

Ці автори досліджують питання деструктивності у аналізів з проявами насильства, заглиблюються у своїх книгах у питання проявів мазохізмів та їхнього зв'язку з бажанням, болем і мисленням, переосмислюють проблеми репрезентативної активності суб'єкта та роботи негативу, вивчають проблеми сексуальності та бісексуальності сучасного суб'єкта, пастки сексуальності в не-невротичних структурах, досліджують перверсії та психосоматичне функціонування, проблематизують питання сублімації та творчості.

Список літератури:

- Bion, W. (1962). *Learning from experience*. London: Tavistock.
 Bollas, C. (2017). *The Shadow of the Object Psychoanalysis of the Unthought Known*, Routledge.
 Botella, S. & Botella, C. (2004) *The Work of Psychic Figurability: Mental States Without Representation*. Routledge.

- Gaston, D. (2022). *The Shadow of the Object: Narcissism and the Usefulness of the Death Drive*, University of Michigan Library, <https://dx.doi.org/10.7302/6438>.
- Green, A. (1983). *La mère morte, Narcissisme de vie, narcissisme de mort*, Paris, Éditions.
- Green, A. (2000a). *The chains of eros: The sexual in psychoanalysis* (L. Thurston, Trans.). London: Karnac.
- Green, A. (2000b). The central phobic position. *REVUE FRANÇAISE DE PSYCHANALYSE*, 64(3), 743-+.
- Green, A., (2000c). The Intrapsychic and Intersubjective in Psychoanalysis. *The Psychoanalytic Quarterly*, vol. LXIX, № 1.
- Green, A. (2002). A dual conception of narcissism: Positive and negative organizations. *The Psychoanalytic Quarterly*, 71(4), 631–649.
- Green, A. (2005a). *Key Ideas For A Contemporary Psychoanalysis. Misrecognition and Recognition of the Unconscious*, A. Weller (Trans.). London: Routledge.
- Green, A. (2005b). *Psychoanalysis. A Paradigm For Clinical Thinking*, A. Weller (Trans.). London: Free Association Books.
- Hunter, V. (1990). Interview with André Green. *Psychoanalytic Review*, 77: 157–173.
- Kohon, G., & Perelberg, R.J. (Eds.). (2018). *The Greening of psychoanalysis: Andre Green's new paradigm in contemporary theory and practice*. Routledge.
- Laplanche, J. (1987). Prologue. In: S. Bleichmar, *Aux Origines du sujet psychique*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Levine, H.B, Reed, G.S. (Eds.). (2018). *André Green Revisited: Representation and the Work of the Negative*. Routledge.
- McDougall, J. (1986). Identifications, neoneeds and neosexualities. *The International Journal of Psychoanalysis*, 67, 19.
- Marty, P. (2010). The narcissistic difficulties presented to the observer by the psychosomatic problem. *The International Journal of Psychoanalysis*, 91(2), 347–363.
- Perelberg, R.J. (2018). Andre Green: arborescence of the conceptual paradigm. *The Greening of psychoanalysis: Andre Green's new paradigm in contemporary theory and practice*.
- Rosas, R.V. (2023). A phantasm called void, *Psychoanalysis. Today*. www.psychoanalysis.today.
- Smadja, C. (2011). Psychoanalytic psychosomatics. *The International Journal of Psychoanalysis*, 92(1), 221–230.
- Urribarri, F. (2018a). On clinical thinking: the extension of the psychoanalytic towards a new contemporary paradigm. *The Greening of psychoanalysis: Andre Green's new paradigm in contemporary theory and practice*.
- Urribarri, F. (2018b). An Interview with Andre Green: on a psychoanalytic journey from 1960–2011. *The Greening of psychoanalysis: Andre Green's new paradigm in contemporary theory and practice*.
- Winnicott, D.W. (1980). Fear of breakdown. *The International Journal of Psychoanalysis*, 61, 351.
- Winnicott, D.W. (1991). *Playing and reality*. Psychology Press.
- Грін, А (2020). *Робота негатива*, Київ, вид. Ростислава Бурлаки.
- Байнес, К. (2000). Після філософії: кінець чи трансформація? / Пер. з англ., Четверта Хвиля.

Анотація. У статті авторка запрошує читачів простежити за теоретичними пошуками французького психоаналітика Андре Гріна. Він створив оригінальну клінічну модель, яка дозволяє зрозуміти психічне функціонування не-невротичних аналізантив. Пошук нових форм клінічного психоаналітичного мислення є ключовим мотивом теоретичних розробок А. Гріна. Формулювання А. Гріна спираються на метапсихологію Фрейда, але вони впевнено підштовхують наше психоаналітичне мислення у бік теорії репрезентацій, процесів символізації та нерепрезентованого в психіці людини. Тому відомі концептуальні ідеї А. Гріна є лише часткою його загального інтересу та теоретичної психоаналітичної структури. Сучасний суб'єкт психоаналізу відрізняється від фрейдівського суб'єкта психоаналізу. А. Грін у своїх роздумах про сучасне клінічне поле звертає увагу на зміну культурних епох, на те, яка саме соціальна думка формує у сучасному світі стосунки між людьми, відносини з власним тілом і взагалі із задоволенням. Він підкреслює негативістські реакції сучасного суб'єкта, які породжені тим соціальним порядком, в якому він існує, зараз ми стикаємось з делегітимізацією поняття влади, атомізацією соціальних зв'язків та нігілізмом. Ревізія Гріном клінічного поля ставить роботу негативу в центр сучасної психоаналітичної практики. Ключовими внесками А. Гріна в психоаналітичне розуміння психічного функціонування не-невротичних пацієнтів є відомі концепти: дуального нарцисизму, мертвої матері, роботи негативу, потягу до смерті, афектів, об'єкталізація-дезоб'єкталізація. Авторка підкреслює, що клінічне мислення Андре Гріна

є процесом, який утримує динамічну єдність психоаналітичних моделей, які описують роботу з невротичними – модель сновидіння та не-невротичними аналізантами – модель дії. А. Грін обґрунтовує існування третинних процесів, які є основою символізації.

Ключові слова: не-невротичні аналізанти, символізація, теорія репрезентацій, робота негативу, об'єкталізація, дезоб'єкталізація, дезорганізація, третинні процеси.

Abstract. In this paper, the author invites readers to follow the theoretical research of the French psychoanalyst Andre Green. He created an original clinical model that allows understanding the mental functioning of non-neurotic analysands. The search for new forms of clinical psychoanalytic thinking is the key motive of A. Green's theoretical developments. Green's formulations are based on Freud's metapsychology, but they confidently push our psychoanalytic thinking towards the theory of representations, processes of symbolization and the unrepresented in the human psyche. Therefore, the well-known conceptual ideas of A. Green are only a part of his general interest and theoretical psychoanalytic structure. The modern subject of psychoanalysis differs from the Freudian subject of psychoanalysis. A. Green in his reflections on the modern clinical field, draws attention to the change of cultural eras, to what kind of social thought shapes relations between people in the modern world, relations with one's own body, and in general, with pleasure. He emphasizes the negativist reactions of the modern subject, which are generated by the social order in which he exists, now we are faced with the delegitimization of the concept of power, the atomization of social ties and nihilism. Green's revision of the clinical field places the work of negativity at the center of modern psychoanalytic practice. A. Green's key contributions to the psychoanalytic understanding of the mental functioning of non-neurotic are the well-known concepts: dual narcissism, dead mother, the work of negative, death drive, affects, and objectilisation-disobjectilisation. The author emphasizes that Andre Green's clinical thinking is a process that maintains the dynamic unity of psychoanalytic models that describe work with neurotic – the dream model and non-neurotic analysands – the action model. Green postulates the existence of tertiary processes, which are the basis of symbolization.

Key words: non-neurotic structures, symbolization, work of negative, objectilisation, disobjectilisation, disorganization, tertiary processes.